

افزایش حضورپذیری در فضاهای باز عمومی (مقایسه تطبیقی میدان سن مارکو ونیز و میدان نقش جهان اصفهان)

پریسارضایی^۱، ریحانه السادات سجادی^۲

چکیده

فضای عمومی عبارت است از محیط‌های بیرونی که معمولاً فضاهای اجتماعی- فرهنگی‌ای هستند که فعالیت‌های جمعی در آن رخ می‌دهد. این فضاها زمینه‌ساز معاشرت و تعاملاتی است که فرهنگ جامعه را ارتقا می‌بخشد و ادراک و شعور آن را توسعه می‌دهد. بی‌شک خلق میدان شهری خوب که در آن مردم می‌توانند در رخدادهای فستیوالی به‌شخصه شرکت کنند، سال‌هاست فراموش شده است. میدان‌های شهری به شهروندان این امکان را می‌دهد تا در هر فرصتی گرد هم جمع شوند و از تجربه با دیگران لذت برند، این گونه درک از مکان و ارتباطات مردم، ادراک مشترکی را خلق می‌کند. هدف از پژوهش حاضر شناسایی معیارها و عوامل تأثیرگذار بر فضاهای عمومی و در نهایت شکل‌گیری فضاهای جمعی سرزنده است. لذا پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی و تحلیل محتوا به بررسی دیدگاه‌های متفکران در خصوص کیفیت فضاهای عمومی پرداخته است و معیارها و عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری فضاهای جمعی سرزنده (میدان‌های شهری) از آن استخراج گردیده است و در آخر تئوری‌های بیان‌شده در دو میدان قدیمی و موفق، میدان سن مارکو ونیز و میدان نقش جهان اصفهان با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، مجلات تخصصی، مطالعات آرشیوی و برداشت‌های میدانی بررسی شده است. نتایج حاصل از مطالعات اسنادی به مؤلفه‌های فضای عمومی انجامید؛ کیفیت کالبدی، زندگی اجتماعی و نیازهای عمومی که هر کدام دارای مؤلفه‌هایی است که در تجمع‌پذیری و سرزندگی میدان‌های مذکور موثر واقع شده است. نتایج حاکی از آن است که کیفیت کالبدی سهم بیشتری در جذب مردم به این میدان‌ها ایفا می‌کند، همچنین نیازهای عمومی در هر دو میدان پاسخ داده شده و همین موضوع زندگی اجتماعی را شکل می‌دهد، به گونه‌ای که هر دو میدان را به فضایی شهری سرزنده در طول این سال‌ها مبدل ساخته است.

واژه‌های کلیدی: فضاهای عمومی، شاخص‌های فضای عمومی، فضای جمعی، میدان‌های شهری، سن مارکو، نقش جهان

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، مؤسسه آموزش عالی دانش پژوهان، اصفهان

۲- دکتری مرمت بناها و بافت‌های تاریخی، دانشگاه هنر اصفهان

* نویسنده مسئول: Parisa.rezaei7648@gmail.com

۱- مقدمه

آنچه سبب جذابیت شهر و خاطره‌برانگیزی آن می‌شود فضاهای عمومی هستند که کارکرد اجتماعی دارند و مکانی برای تجمع مردم و انجام فعالیت‌های اجتماعی و برقراری روابط انسانی و اجتماعی است. آنچه که به شهر هویت می‌بخشد، برداشت ساکنان آن از محیط و فضاهای شهری آن است. پس مفهوم «معنا» و «هویت» با زندگی در شهر ارتباط دارد. پلازاها با نمای بیرونی فضاهای عمومی تعریف می‌شود و در همه‌ی دنیا فضایی هستند برای بازگشتن مردم به آنجا، برای نشستن، خوردن و استراحت کردن. به‌رغم وجود خاطره‌سازی و حس نوستالژیک فضاهای عمومی در شهرها، اغلب شهرهای امروزی فاقد فضاهایی همچون میدان شهری هستند. هدف این پژوهش شناسایی شاخصه‌های برای مکان‌های عمومی است که این خصوصیات نقطه‌ی شروعی برای درک کردن و پیروی از تئوری‌های وابسته به فضاهای عمومی است. تئوری‌ای که در این مطالعه به آن پرداخته می‌شود مربوط به طراحی سرزندگی و لذت‌بخشی میدان‌های شهری است که در ارتباط با کیفیت مناسب فضاهای عمومی می‌باشد، که با سنجش از نظر کالبدی و کیفیت عملکردی در فضاهای عمومی، زندگی اجتماعی در میدان‌ها، نیازها و تصور افراد از فضاهای عمومی مطابقت دارد. در این راستا، این مقاله ابتدا به بررسی مؤلفه‌های تأثیرگذار در فضاهای عمومی به خصوص میدان‌ها از نظر صاحب‌نظران پرداخته است. سپس فاکتورهای ارائه‌شده در نمونه‌های میدانی شامل میدان سن مارکو ونیز از طریق مطالعات آرشویی و میدان نقش جهان اصفهان از طریق مصاحبه و اتفاق صاحب‌نظران (روش دلفی) مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت به جمع‌بندی عوامل مؤثر در حضورپذیری فضاهای باز شهری رسیده است.

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

ارتقاء کیفیت محیط در عرصه‌ها و فضاهای عمومی (فضاهای باز، فضاهای شهری و فضاهای سبز) می‌تواند باعث بالا رفتن حضورپذیری در این عرصه‌ها شود.

این افزایش قابلیت حضورپذیری، از طریق غنی‌تر کردن تجربه حضور شهروندان در عرصه‌های عمومی شهر صورت می‌پذیرد. «کوین لینچ» با انتشار تئوری شکل خوب شهر در سال ۱۹۸۱ میلادی حصول کیفیت مناسب طراحی شهری و به تبع آن ارتقاء کیفیت زندگی شهری را در گرو پنج معیار زیر اعلان می‌دارد: سرزندگی، معنی (حس)، سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت (لینچ ۱۹۸۱).

گلکار (۱۳۷۹)، معتقد است سرزندگی به همراه شانزده کیفیت دیگر یعنی خوانایی، شخصیت بصری، حس زمان، غنای حسی، رنگ تعلق، آموزندگی، نفوذپذیری و حرکت، اختلاط کاربری و فرم، همه‌شمول بودن، کیفیت عرصه همگانی، آسایش اقلیمی، ایمنی و امنیت، انعطاف‌پذیری، همسازی با طبیعت، انرژی- کارآیی پاکیزگی محیطی، پدیده‌ای به نام کیفیت طراحی شهری را می‌آفریند (گلکار ۱۳۷۹).

فضاهای عمومی انعکاسی از ارزش‌های جمعی، سنت، فرهنگ و کنشی بین کالبد و اجتماع است. پیاده‌روها، درختان، پارک‌ها، تالار شهرها، میدان‌ها جزئی از فضاهای عمومی محسوب می‌شوند. این فضاها به خاطر کارکردها و فعالیت‌های مختلف و نقش آن‌ها در زندگی، به فضا معنا می‌بخشد؛ این گونه که مردم می‌توانند در آنجا ارتباط برقرار کنند و اطلاعاتی همچون خاطرات جمعی را انتقال و به تغییر پیام‌های عمومی تشویق شوند و این، استمرار حضور جمعی در فضا را ممکن می‌سازد.

طبق نظر آزاد و پرتوی (۱۳۹۱)، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری خاطرات جمعی در میدان‌ها تجمع‌پذیری،

فضای شهری هستند و احساس امنیت فضاهای عمومی را افزایش می‌دهد و بر شخصیت فضا، رفتار مردم، راحتی و لذت بردن آن‌ها تأثیر می‌گذارد و به همین دلیل است که توسط مردم به شدت ترجیح داده می‌شود (Avila, and Monical 2001).

ایجاد مکان‌های مثبت عمومی نیاز به حضور فعال جامعه دارد، که این نیازمند برنامه‌ی صریح طراحی، بر اساس نیازهای مردم و برنامه‌ی مدیریتی مناسب در جهت هماهنگ کردن رخدادهای جذاب در مکان‌های عمومی و کاربری‌های فعال عمومی در مجاور آن است، که هدف اصلی رضایت مردم در این مکان‌ها می‌باشد.

طبق pps¹ مکان‌هایی برای مردم مهم تلقی می‌شوند که دارای چهار کیفیت اصلی می‌باشد که در شکل (۱) به آن اشاره شده است.

شکل (۱). عوامل اساسی در کیفیت فضاهای عمومی شهری (www.pps.org 2015)

آرامش و تصور مربوط به چگونگی چیدمان فیزیکی فضای عمومی می‌شود. برای مثال نگهداری خوب، تأثیر مثبتی بر درک آرامش و تصور امنیت مکان دارد. در این صورت ویژگی و جذابیت آن به آسانی تعریف می‌شود و مردم را برای نشستن ترغیب می‌کند. عموماً این مکان‌ها انتخاب‌هایی را برای نشستن یا راه رفتن ارائه می‌دهد و تصویر مطلوبی را از زندگی اجتماعی ایجاد می‌کند.

سکون، یکپارچگی، تعیین فضایی، دیالکتیک درون و بیرون، انعطاف‌پذیری، تداوم، شناسایی جهت‌یابی شفافیت است (آزاد و پرتوی ۱۳۹۱).

میدان شهری، مکانی است برای اجتماع کردن، لذت بردن، تجربه کردن، زیست‌پذیری و کنش‌های اجتماعی که کیفیتی تعیین‌کننده در میدان‌ها هستند، تجربه‌ای برای مردم فراهم می‌کنند که جالب و سرگرم‌کننده است. درک از مکان و ارتباطات مردم، ادراک مشترکی را خلق می‌کند که برای مردم فرصتی را فراهم می‌کند تا گرد هم جمع شوند و از تجربه با دیگران لذت ببرند، گرچه این فضاها کناره‌گیری اتومبیل را فراهم می‌کند و مردم را به زندگی در بستر طبیعی ترغیب می‌کند. در حال حاضر فضاهای سبز در شهرها و کشورهای پیشرفته رو به افزایش است که قدردانی مردم و آگاهی آن‌ها را از محیط طبیعی فراهم می‌کند (Marcus and cooper 1999)

۲-۱- کیفیت کالبدی و عملکردی فضاهای عمومی

فضاهای عمومی عموماً وضعیتی کالبدی و فیزیکی خاصی دارند که این باعث جذب مردم به این مکان‌ها می‌شود. کیفیت کالبدی و عملکردی در فضاهای عمومی امکانات رفاهی کالبدی را شرح می‌دهد. فعالیت‌ها و وضعیت دسترسی هر طراحی خوب باید کیفیت عملکردی داشته باشد و نیز باید مجموعه‌ای از شرایط فیزیکی را فراهم آورد که مردم به مشارکت و زندگی عمومی تشویق شوند. مطالعات نشان داده است که فضاهای عمومی پویا هستند که مردم بی‌اراده با محیط درگیر می‌شوند و بیشتر در آن یکدیگر را ملاقات می‌کنند. این مکان‌ها پیشنهاد‌های زیادی برای نشستن، هنرهای عمومی و سیمای طبیعی مانند فواره آب و آبشار دارند. فعالیت‌ها مربوط به مواد غذایی برنامه‌ریزی شده (کافه‌تریا، رستوران)، رویدادهای جذابی برای مردم در

1- Project for public space

سرزندگی و پویایی فضای شهری و در مقابل، ملال‌انگیزی آن بازتاب شمار و به خصوص نوع فعالیت‌ها و رویدادهایی است که در فضا صورت می‌پذیرد (پاکزاد ۱۳۸۶). جذاب بودن کاربری‌ها و فعالیت‌ها دلیل اصلی مردم برای رفتن دوباره به آن محل است. زمانی که فعالیت‌ها کم می‌شوند، مکان خالی و بدون مصرف خواهد شد که نشان می‌دهد چیزی اشتباه شده است. در واقع مکان‌های عمومی باید دارای توانایی ایجاد و ترویج تعامل اجتماعی باشند. زمانی که مردم با دوستان و اعضای خانواده در تماس و ارتباط هستند و احساس راحتی در برقراری ارتباط با غریبه‌ها را دارند، تمایل به احساس قوی تر از مکان و احساس تعلق داشتن به جامعه را دارند.

فضاهای عمومی که با ارزش‌های زیباشناسی طراحی می‌شوند، ممکن است خوب و زیبا باشند، اما این کافی نیست زیرا استفاده و رضایت‌مندی منوط به ارضاء طیف گسترده‌ای از نیازهای مردم در چنین فضاهایی است. هنگامی که فضا خالی می‌شود، تخریب می‌شود و نشان می‌دهد که در طراحی و مدیریت اشتباهی رخ داده است. در جدول (۱) برخی از ویژگی‌هایی که مکان عمومی را با شکست روبرو می‌کند بیان شده است.

جدول (۱). دلایل شکست فضاهای عمومی

مکان‌های ماشین رو که حس امن و راحتی را به مردم القا نمی‌کند.

فقدان فضای مناسب برای نشستن

کمبود نقاطی برای تجمع؛ مانند فضاهای بازی، ایستگاه دوچرخه

ورودی‌های ضعیف با دعوت‌کنندگی و دید بصری نامناسب

حضور عناصر کارآمد مانند میز، مسیرهای عبور که بیشتر به ارزش دیداری و زیباشناسانه توجه شده تا عملکرد

مسیر نامناسب؛ که مردم را به جایی که آن‌ها می‌خواهند مستقیم هدایت نمی‌کند.

خیابان‌های بدون فعالیت‌ها و دیوارهای خالی بدون هویت

ایستگاه‌های حمل نقل عمومی که به طور نامناسبی قرار دارد.

هیچ فعالیت خاصی در این مکان رخ نمی‌دهد

یک موضوع خیلی مهم برای مناسب تر کردن مکان‌های عمومی، حضور رخدادهای مثلث بندی است. مثلث بندی، روند تعیین نقطه‌ای است با زاویه‌ای مشخص از دو نقطه ثابت دیگر. طبق نظر whyte «مثلث بندی» زمانی رخ می‌دهد که یک محرک در طولانی مدت در تعامل با مردم است. یکی از مثال‌هایی که آن مطرح کرده مجسمه‌هاست، چون مردم می‌توانند درباره آن‌ها صحبت کنند، روی آن بنشینند و در تعامل با آن‌ها باشند (whyte 2001). بهترین مکان‌های عمومی آن‌هایی هستند که شامل فعالیت‌هایی می‌باشند که مردم را دور هم جمع می‌کنند.

فعالیت‌هایی که در فضاهای شهری انجام می‌شود به سه دسته ضروری، اختیاری و اجتماعی تقسیم می‌شود، که از میان آن‌ها، فعالیت‌های اجتماعی و اختیاری در کیفیت بخشی به فضاهای شهری اهمیت بیشتری دارند که در جدول (۲) ارتباط آن‌ها با کیفیت کالبدی مشخص شده است (گل ۱۹۷۱). فعالیت‌های اجباری تحت هر شرایطی بدون در نظر گرفتن محیط رخ می‌دهند و در زندگی متداول و معمول است، مانند راه رفتن، کار کردن، صحبت کردن. ولی فعالیت‌های اختیاری زمانی که مردم به طور داوطلبانه در آن شرکت می‌کنند رخ می‌دهد و به هنگام مساعد بودن شرایط اقلیمی، جذابیت و کیفیت محیط قابل اجرا می‌باشند. اکثر این فعالیت‌ها سرگرم‌کننده هستند. دسته سوم فعالیت‌های اجتماعی، در شرایطی انجام می‌گیرد که مردم در فضاهای یکسانی حرکت کنند و شامل مواردی از جمله تماشا کردن، گفتگو، تجربه، مواجه با دیگران و مشارکت فعال و غیرفعال می‌باشد (راست بین و دیگران ۱۳۹۱). بنابراین، زمانی که مکان‌های بیرونی دارای کیفیت بالایی هستند، فعالیت‌های ضروری در زمان طولانی تری رخ خواهد داد زیرا مکان و وضعیت، مردم را به توقف، نشستن و برگشتن دعوت می‌کند. فعالیت‌های اجتماعی

عاری از ملایمت‌های فیزیکی است، قابلیت اجتماعی در مکان‌های عمومی کاهش می‌یابد و در نتیجه اجتماعی شدن در محیط رخ نمی‌دهد. زمانی که فعالیت‌ها، کالدهای فیزیکی، شرایط امنیتی و جوی در میدان باعث جذب گروه‌های مردم می‌شود، نیازهای اصلی مردم مانند باقی ماندن و امنیت احراز می‌شود که علاقه، حمایت و هویت برای آن‌ها ایجاد می‌کند (Lang 1994). برای ارتباط باید مردم به جمع شدن در محیط‌های عمومی تشویق شوند و این به ویژگی‌های فردی و گروه‌ها بستگی خواهد داشت و از این رو به‌طور متفاوت شروع خواهد شد. ارتباط را نیز می‌توان از طریق پیوندهای رخ داده‌شده بین مکان‌ها و مردم فهمید.

یک مفهوم مهم بیان‌شده در این مطالعه، سرزندگی در فضای عمومی است که به قابلیت اجتماعی در مکان‌های عمومی مربوط می‌شود، که شامل پیوند افراد مختلف با هم به علت‌های خوب یا بد است. همچنین نقش مردم در اجتماع به منظور به عضویت در آمدن در گروه برای ارائه بیانیه‌های اجتماعی یا سیاسی را تعریف می‌کند. مردم می‌توانند چیزهای جدیدی را کشف کنند و از دیگران نیز یاد بگیرند.

در جدول (۳) فاکتورهای سرزندگی در فضاهای عمومی بر اساس جمع‌بندی آراء صاحب‌نظران بیان شده است. این فاکتورها به ویژگی‌های محیط نظیر فعالیت‌ها، فرهنگ مردم در تعامل و زمان دادن فعالیت‌ها بستگی خواهد داشت. زندگی عمومی زمینه‌رهایی از فشارهای زندگی را فراهم می‌کند، فرصت‌هایی را برای آرامش، سرگرمی و ارتباط اجتماعی ایجاد می‌کند و گرد هم آمدن مردم متفاوت و یکی شدن آن‌ها را تسهیل می‌نماید؛

زمانی رخ می‌دهد که مردم در تعامل هستند و بچه‌ها بازی می‌کنند، همچنین فعالیت‌هایی در جریان هستند که به طور همزمان در نتیجه حضور مردم در یک مکان عمومی رخ می‌دهند (Ghel and svarre 1996).

جدول (۲). ارتباط بین کیفیت کالبدی و فعالیت

نوع فعالیت‌ها	کیفیت محیطی نامطلوب	کیفیت محیطی مطلوب
فعالیت‌های اجباری	●	●
فعالیت‌های اختیاری	○	●
فعالیت‌های اجتماعی	●	●

ویژگی‌های کاربردی و فیزیکی محیط‌های عمومی توانایی تحت تأثیر قرار دادن زندگی اجتماعی و سرزندگی میدان‌ها را دارند. شرایط مطلوب کاربردی و فیزیکی مکان‌های عمومی شرایطی هستند که تعامل، آرامش جوی و امنیت مردم را ترویج می‌دهند و فعالیت‌های سرگرم‌کننده را منجر می‌شود (فعالیت‌های اختیاری) و در کل کیفیت زندگی میدان‌ها را ارتقا می‌بخشد.

۲-۲- زندگی اجتماعی و عمومی

قابلیت اجتماعی و زندگی عمومی در مفهوم درک اینکه چگونه مردم از مکان‌های عمومی استفاده کنند، مفید و موثر است و در مکان‌های عمومی بر اساس نیاز مردم به پذیرفتن و تعامل با همدیگر تعریف می‌شود. این پذیرش شامل شرکت مردم در سیستم اجتماعی حمایتی به منظور کسب آرامش روانشناسی است (Lang 1994). همچنین نه تنها سرزندگی در مکان‌های عمومی را افزایش می‌دهد بلکه مردم باهم ارتباط برقرار کنند و اطلاعاتی را رد و بدل کنند.

قابلیت اجتماعی نیز مربوط به زندگی عمومی مکان می‌شود. زمانی که محیط‌های ناامن، بدون مصرف، یا

جدول (۳). سر زندگی در فضاهای عمومی

(Avila and Monical 2001)

ویژگی‌های محیطی
ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی اجتماع
ویژگی‌های کالبدی و فیزیکی مکان‌های عمومی
ویژگی‌های سیاسی
ویژگی‌های اقتصادی
نیازهای سرگرم کننده
بهداشت اجتماع

- **ویژگی کالبدی:** ویژگی کالبدی می‌تواند بر کیفیت و کمیت مردم جذب شده به محیط و ارتقاء تعامل تأثیرگذار باشد. ساختار فیزیکی محیط می‌تواند، توازن عمومی - خصوصی و ماهیت زندگی عمومی را تحت تأثیر قرار دهد. به عنوان مثال شرایط خیابان، درتسویق یا دل زدگی مردم و رابطه بین پیاده رو و استفاده از ماشین موثر است و بررسی‌ها نشان داده است که تسلط ماشینی در خیابان‌ها دارای تأثیر منفی در کاهش زندگی عمومی بوده است (Carr et al. 1992).

- **ویژگی‌های اجتماعی - سیاسی:** این ویژگی‌ها، برگردمایی در مکان‌های عمومی و تعیین درجه و میزان آزادی گفتار تأثیر دارد.

- **اقتصاد:** اقتصاد نیز دسترس پذیری مکان‌های عمومی و توسعه و حفظ این مکان‌ها را تعیین می‌کند. این امر نیز بر توسعه‌های جدید مکان‌های عمومی، که دیگر فعالیت و کاربران را به محیط جذب خواهد کرد، تأثیرگذار خواهد بود.

- **ویژگی بهداشت جامعه:** بهداشت جامعه استفاده از مکان‌های عمومی را تعیین می‌کند.

- **نیازهای سرگرم کننده:** فعالیت‌های ورزشی، فرهنگی که در میدان‌ها و پارک‌ها قابل دسترس هستند مردم را به زندگی عمومی تشویق می‌کند (Carr et al. 1992).

این فاکتورها درک وسیعی از اینکه چرا زندگی عمومی در مکان‌های عمومی ترویج داده می‌شود یا محدود می‌شود را مطرح می‌کنند. همان‌طور که گفته شد مکان‌های عمومی معمولاً با مردم پر می‌شود. این حضور مردم در مکان‌های عمومی نیز، مردم دیگر را جذب می‌کند. پس آنچه که مردم را بیشتر به میدان‌های شهر جذب می‌کند، حضور مردم دیگر است. بنابراین، بیشتر میدان‌های مورد استفاده، میدان‌های اجتماعی با تنوع مردمی بالا است، که در آن‌ها مردم بیشتری تشویق به گروه شدن به صورت دوتایی یا چند تایی می‌شوند.

- **ویژگی محیطی:** جو ویژه و کیفیت ریخت‌شناسی و آرامش زندگی عمومی، ماهیت محیط‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. زندگی عمومی در نواحی گرم فعال‌تر است، گرچه به تحمل جواز سوی مردم و ظرافت محیط برای پناه دادن کاربران بستگی خواهد داشت. حضور عناصر طبیعی در مکان عمومی نیز، با لطیف کردن سختی ساختارهای ساختمانی، از زندگی عمومی حمایت می‌کند و کسالت زندگی را کاهش می‌دهد و کاربران را برای استراحت دعوت می‌کند و عناصر طبیعی نیز می‌تواند آسایش، تجربیات خوشایند و کیفیت‌های نیروبخش را برای مردم ایجاد کند (Kaplan and Kaplan 1989).

- **ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی:** این ویژگی‌ها، روشی که مردم در مکان‌های عمومی با آن در تعامل هستند را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی، بر معنا در مکان‌های عمومی (تعطیلات، رخداد‌های فرهنگی و تاریخی)، که احساس تعلق و حضور در اجتماع را تشویق می‌کند، تأثیرگذار است. ماهیت اجتماع نیز زندگی عمومی جامعه را تعیین می‌کند. در اجتماعات متغیر، ارتباط دادن مردم مشکل است. از این رو، طراحان سعی بر خلق شهرهای امن تر به واسطه‌ی مدیریت مکان‌های عمومی دارند.

فیزیکی، کالبدی، آب و هوایی، شرایط ارتباط اجتماعی مطلوب را فراهم می‌سازد، می‌تواند به طراحی فضاهای عمومی کاراتری بیانجامد. در شهرهایی با جمعیت بالا مانند و نیز و اصفهان که دارای جامعه‌ای متنوع است، وجود مکان‌های عمومی که تعامل مردم را مطلوب و مساعد سازد (حتی در میان افراد غریبه)، می‌تواند باعث احساس تعلق داشتن افراد به جامعه و حضور در این مکان‌ها گردد.

۲-۳- نیازها در مکان‌های عمومی

یکی از اهداف مکان‌های عمومی، حصول اطمینان از برآورده شدن نیازهای مردم است. برای دانستن اینکه چه چیزی میدان را برای مردم مکانی خوب می‌کند، چه چیزی مردم را به این محیط‌ها جذب می‌کند، و به بیانی دیگر، چه فاکتورهایی محیط را بدون استفاده کرده است، دانستن نیازها و الویت‌های مردم و این که در مکان‌های عمومی چه چیزی ارائه می‌شود، لازم است. مفهوم «الویت‌ها» که در این مطالعه استفاده می‌شود، به آنچه که مردم در مکان‌های عمومی ترجیح می‌دهند، دوست دارند و دوست ندارند، مربوط می‌شود.

«اگر بخواهیم از محیط ساختاری برای اهداف بشری استفاده کنیم، باید دارای مدل خوبی از نیازهای انسانی برای استفاده به عنوان پایه و اساس پرسیدن سئوالاتی در مورد این که چه کاری باید انجام شود، از چه کارهایی باید در شرایط خاص استفاده شود، باشیم». متأسفانه طراحان کمی، دارای درک کاملی از نیازهای خود و مردم هستند، از این رو، به نیازهای مصرف‌کننده و برآورده شدن آن‌ها در راهی اساسی نمی‌رسند، یا اینکه آن را هرگز مورد توجه قرار نمی‌دهند (Lang 1994).

نیازهای انسانی که توسط مازلو، مورد مطالعه قرار گرفت بعدها عوامل مؤثر بر حضور مردم در فضاهای شهری (شکل (۲)) نیز شناخته شد (carr 1990)؛

کسانی که به تنهایی به میدان رجوع می‌کنند نیز ترجیح می‌دهند به مکان‌های با قابلیت معاشرت بیشتر بروند (whyte 2001). در اجتماعی‌ترین و قابل معاشرت‌ترین مکان‌ها، تجهیزاتی چون یادبودها، پله‌ها، فواره‌هایی وجود دارد که مردم را تشویق به نشستن و برقراری ارتباط می‌کنند و احساس امنیت در مکان عمومی را نیز باعث می‌شوند.

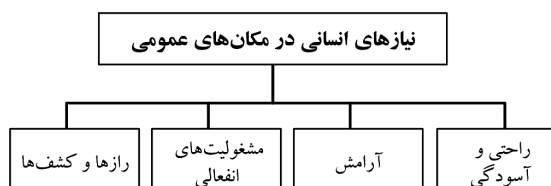
علاوه بر فاکتورهای پیش گفته، آسایش جوی، حضور فعالیت‌های ترکیبی در این مکان، تعداد زیاد افراد، از دیگر فاکتورهای مکان‌های عمومی فعال از لحاظ اجتماعی هستند^۱. اندازه و تعداد مکان‌هایی برای نشستن در مکان عمومی و راحتی آن‌ها در قابلیت اجتماعی و گرد هم آیی مردم در این مکان تأثیر می‌گذارد. نهایتاً، حضور رخدادهای خاص، نمایش‌ها، اجراهای خیابانی و هنر عمومی فعالیت‌هایی هستند که مردم را به هم پیوند می‌زند و میدان‌ها را برای مردم دوستانه‌تر و جذاب‌تر می‌کند. این توانایی را می‌توان همان مثلث‌بندی تعریف کرد؛ فرآیندی که طی آن برخی از محرک‌های بیرونی پیوندی را بین مردم ایجاد می‌کند و غریبه‌ها را به حرف زدن با یکدیگر ترغیب می‌کنند، گویی که غریبه نمی‌باشند. از این رو این پیوند می‌تواند موضوع فیزیکی، بینش یا فعالیتی باهدف تحریک مکالمه و ارتباط انسانی باشد.

در میدان‌ها باید فرصت‌هایی برای مردم ایجاد شود که با یکدیگر در ارتباط باشند. این تعامل باید در سطوح مختلف مردم رخ دهد که به شرایط میدان بستگی خواهد داشت. دانستن در مورد این که چگونه رخدادهایی با قابلیت اجتماعی در مکان‌های عمومی اعم از شرایط

۱- در توضیحات قبلی ذکر شده است که میدان‌های خوشایند از نظر دیداری و زیباشناختی، مکان‌های اجتماعی هستند اما این شرایط به تنهایی رضایت کامل را ایجاد نمی‌کند.

- **راحتی و آسودگی:** راحتی و آسودگی به آرامش بدن و ذهن بستگی دارد. در کل، احساس آرامش فیزیولوژیکی، پیش‌نیازهای مردم برای استراحت است. آرامش در مکان‌های عمومی با جو آرام، انزوای فیزیکی و دیداری از بقیه‌ی محیط شهری، و از تحریک حسی از عناصر طبیعی ایجاد می‌شود و به درجات تحریک و سر و صدا، جدایی از ترافیک و سیل پیاده‌روها بستگی خواهد داشت (معادل نیازهای زیستی مازلو).

شکل (۲). نیازهای انسانی در مکان‌های عمومی (Carr 1990)

- **آرامش:** آرامش به نیاز به غذا، آشامیدنی‌ها، پناهگاه از عناصر طبیعی و استراحت مربوط می‌شود. در آرامش، رهایی از نور خورشید و رفتن به سایه در مورد میدان‌های عمومی لحاظ می‌شود. به ویژه به آرامش اجتماعی و روانشناسی در مکان‌های عمومی، با ارتقا احساس امنیت و با کاهش تهدیدات امنیت می‌توان رسید (معادل نیازهای امنیتی مازلو).

- **مشغولیت انفعالی:** مشغولیت انفعالی، به نیاز مواجه شدن با محیط بدون فعال بودن مربوط می‌شود و از علاقه و لذت در مکان‌های عمومی همراه با مشاهده‌ی دیگر مردم یا مشاهده‌ی گذر مردم سر چشمه می‌گیرد. در واقع این فرآیند از نگاه کردن نشأت می‌گیرد تا صحبت کردن یا انجام دادن کار. شامل تماشای دیگران و فرصتی برای تماشای نمایشنامه‌ها، هنرهای عمومی، فعالیت‌هایی هم چون بازی‌ها یا رخدادهای ورزشی، سیل پیاده‌روها و ماشین‌ها در خیابان است. در برابر آن، مشغولیت فعال

شامل ارتباط مستقیم با دیگر افراد و محیط است (معادل نیازهای اجتماعی و احترام مازلو).

- **رازها و کشف:** راز آلودگی محیط زمینه آرزو و درخواست مردم برای تحریک (تجربیات خوشایند) و کشف مکان‌های عمومی را فراهم می‌کند. همچنین شامل احساس شگفت‌زدگی و تجربیات جدید است، که مردم را تحریک می‌کند، آموزش می‌دهد و موجب لذت بردن آن‌ها می‌شود. خلق محیط فیزیکی متغیر و متنوع با دورنماهای متغیر و غیرمنتظره و تغییر فعالیت‌ها، می‌تواند احساس کشف و لذت و تجربیات گوناگون را برای مردم فراهم کند. کشف اغلب این احساس را که هر چیزی می‌تواند رخ دهد اگر محیط بیشتر کشف شود، بیدار می‌کند (Carr et al. 1992) (معادل نیازهای خود شکوفایی مازلو).

از آنجایی که میدان سن مارکو و میدان نقش جهان، از نظر قدرت تأثیرگذاری، نوع فعالیت‌ها و عاملی چون خرید و فروش در بخش بزرگی از هر دو میدان، بر نحوه حضور مردم تأثیر مهم و اساسی می‌گذارد و هر دو میدان هنوز بستر تجمع‌پذیری خود را به خوبی قبل حفظ کرده‌اند، به عنوان دو نمونه موردی با یکدیگر مقایسه شده تا فاکتورهای بیان‌شده در این تحقیق مورد آزمایش قرار گیرد.

۳- بررسی نمونه های موردی

۳-۱- میدان نقش جهان اصفهان

میدان عظیم نقش جهان در قلب شهر اصفهان و در شرق گردشگاه چهارباغ قرار گرفته است. میدان نقش جهان، میدانی مستطیل شکل به درازای ۵۰۷ متر و پهنای ۱۵۸ متر در مرکز شهر اصفهان است. در پیرامون میدان، مشهورترین و عظیم‌ترین بناهای تاریخی اصفهان مانند مسجد جامع عباسی یا مسجد شاه (در ضلع جنوبی)، مسجد شیخ لطف‌الله (در ضلع شرقی)، عمارت عالی‌قاپو

است، ماهیت مشابهی به هر دو میدان داده است (شکل (۵)) همچنین همانطور که «طرح ریزی قیصریه در میدان نقش جهان و مغازه‌های اطراف آن به این هدف بوده که محوربازرگانی شهر را به این میدان منتقل کند» (دائرةالمعارف بزرگ اسلامی ۱۳۸۱، ۲۰۰)، در میدان سن مارکو نیز، بنابه نظر ادموند بیکن «جریان بازرگانی از طریق میدان کوچک که مدخل دریاست به شهر رخنه می‌کند» (توسلی ۱۳۷۱، ۳۵).

با بررسی‌هایی که در این مقاله انجام شد، وضعیت مؤلفه‌های تأثیرگذار در میدان نقش جهان و میدان سن مارکو در جدول (۴) آورده شده است که وجود علامت ++ به معنای برتری نسبی هر یک از میدان‌ها بر دیگری است و علامت -- به معنای وضعیت نامناسب‌تر مؤلفه‌ها در یک میدان نسبت به دیگری است.

شکل (۳). انتهای محور طولانی میدان عناصر مذهبی

شکل (۴). انتهای محور طولانی میدان دریا

(در ضلع غربی) و سردر قیصریه (در ضلع شمالی) ساخته شده است (شکل (۳)). اطراف میدان را چهار بازار بزرگ احاطه کرده‌اند. هم‌زیستی ابنیه تجاری با ساختمان‌های حکومتی و مذهبی و همچنین وجود قدیمی‌ترین دروازه بازی چوگان جهان در میانه میدان از جاذبه‌های معماری میدان است. پیرامون میدان دویست حجره دو طبقه قرار دارد که از گذشته‌های دور به فروش صنایع دستی اشتغال دارند (www.ichto.ir1394).

۴- میدان سن مارکو ونیز

میدان سن مارکو، میدان اصلی ونیز و از بزرگ‌ترین فضاهای باز شهری و از بهترین فضاهای طراحی شده شهری اروپا است. فضای میدان از دو مستطیل ال شکل تشکیل شده که هیچ کدام از اضلاع آن با هم موازی نیستند و برج ناقوس کمپنیل^۱ در محل اتصال دو بخش سرکشیده است. بخش اعظم مستطیل بزرگ‌تر در روبروی کلیسا با صندلی‌های کافه‌های اطراف پوشیده شده است. مستطیل کوچک‌تر یا پیازت^۲ روبروی تالاب ونیز قرار دارد. دو ستون مصری با مجسمه‌هایی نگهداران میدان هستند و منظره تالاب را نیز قاب کرده‌اند. اما آنچه این میدان را به کلی از دیگر میدان‌های جهان متمایز می‌سازد، حس بصری قوی و کاملاً متفاوتی است که وجود منظر دریا در انتهای محور طولانی میدان کوچک ایجاد کرده است (شکل (۴)).

اگر چه ترکیب نامتقارن از دو میدان سن مارکو و نظم موجود در میدان نقش جهان در شکل کلی، (ابعاد و تناسب‌ها و نحوه قرارگیری عناصر پیرامون) تناسبی ندارد، اما عناصر فرهنگی و مذهبی چون کلیسا، کتابخانه و برج ناقوسو عنصر حکومتی کاخ که در پیرامون آن‌ها قرار گرفته

1- Campanile
2- Piazzetta

شکل (۵). عناصر فرهنگ و مذهبی و حکومتی در پیرامون میدانها

جدول (۳). وضعیت مؤلفه‌های تأثیرگذار بر میدان نقش جهان و سن مارکو

میدان نقش جهان	میدان سن مارکو	مؤلفه‌های کاربردی	
++	++	آرامش و تصویر	کیفیت کالبدی
+	++	ارتباط و دسترسی	
++	++	کاربری‌ها و فعالیت‌ها	
+	++	معاشرت‌پذیری	
+	++	ویژگی‌های محیطی	زندگی اجتماعی
+	+	ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی	
+	+	سیاسی	
+	+	اقتصادی	
++	++	بهداشت اجتماع	
-	+	سرگرم‌کننده	نیازهای عمومی
+	+	راحتی و آسودگی	
++	++	آرامش	
++	++	مشغولیت انفعالی	
++	++	رازها و کشف‌ها	

منبع: نگارنده

۵- نتیجه‌گیری

فضای شهری موفق همیشه دارای ویژگی‌هایی است که آن را عنصر شهری منحصربه‌فرد می‌سازد. مکان‌هایی برای مردم مهم تلقی می‌شوند که دارای کیفیت‌هایی همچون آرامش، دسترسی‌های مناسب، کاربری‌های متنوع و تجمع‌پذیری می‌باشند. طبق پژوهش حاضر ویژگی‌های کالبدی بیش از مؤلفه‌های دیگر بر حضورپذیری از میدان تأثیرگذار است، میدان سن مارکو با فضایی L مانند در ترکیب با فضایی انتهایی به دریای آدریاتیک و همچنین میدان نقش

جهان با فضای مستطیلی شکل، کاربری گرداگرد میدان و قرارگیری در مرکز شهر، از ویژگی‌های کالبدی قابل قبولی برخوردار است. کیفیت مهم دیگر تصور زندگی عمومی است که به قابلیت اجتماعی در مکان‌های عمومی مربوط می‌شود و زمینه‌ساز پیوند افراد مختلف باهم است. در میدان سن مارکو رخدادهای خاص سیاسی، مذهبی یا تجاری که در میدان وجود دارند، قدرت حقیقی میدان محسوب می‌شوند و معمولاً این رخدادهای خاص بخش اصلی خاطرات جمعی ساکنین را به وجود می‌آورد و براساس

- فضای درک پذیر و ملموس میدان مردم می تواند مستقیماً خودشان و کل جهان عمومی را بدون کمک ابزار حس کنند. همچنین در نقش جهان رخدادهای اجتماعی کمرنگ شده و همانند قبل که جشن ها و آیین های جمعی شرایط مناسبی برای گردهم آمدن مردم در فضاهای شهری و تفریح و نشاط جمعی آنها فراهم می کرد نیست، اما این میدان هنوز بستر خاطرات، گروهی است که به آنجا می آیند. برآورده شدن نیازهای بشری یکی دیگر از کیفیت های میدان های عمومی است که به رضایت مردم و رفاه آنها تبدیل خواهد شد که این نیازها به واسطه فعالیت های مختلف در محیط شهری، حضور کیفیت های فضایی جذاب و سازگاری ها در مکان عمومی، حضور امنیت و آرامش آب و هوایی، برآورده می شود، که در هر دو میدان این نیازها بیشتر به واسطه فعالیت هایی چون خرید و فروش در آن، بستر تجمع پذیری خود را به خوبی قبل حفظ کرده اند.
- ۶- منابع**
- آزاد، زهرا و پروین پرتوی. ۱۳۹۱. بررسی تطبیقی جایگاه میدانی تهران در حفظ و ارتقای خاطرات جمعی. مجله مطالعات شهری ۱۲: ۱-۴.
 - پاکزاد. جهان شاه. ۱۳۸۶. مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. تهران: انتشارات شهیدی.
 - توسلی. محمود. ۱۳۷۱. طراحی فضای شهری. مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری.
 - دایره المعارف بزرگ اسلامی. ۱۳۸۱. جلد نهم.
 - راست بین، ساجد، یاسر جعفری، یاسمن دارم، و امیرمحمد معززی مهر طهران. ۱۳۹۱. رابطه همبستگی بین کیفیت های محیطی و تداوم حیات شهری در عرصه های عمومی (نمونه موردی جلفای اصفهان). باغ نظر ۲۱: ۳۵-۴۶.
 - گلکار، کورش. ۱۳۷۹. مؤلفه های سازنده کیفیت طراحی شهری. مجله صفحه ۳۲: ۳۸-۶۵.
 - گل، یان. ۱۹۷۱. زندگی در فضای میان ساختمان ها. ترجمه شیما شصتی. ۱۳۸۷. تهران: جهاد دانشگاهی.
 - لینچ، کوین. ۱۹۸۱. تئوری شکل شهر. ترجمه سیدحسین بحرینی. ۱۳۸۴. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
 - Carr, Stephen. 1990. Public Space. London: Cambridge university press.
 - Carr, Stephen, Mark Francis, Leanne G. Rivlin and Andrew M. Stone. 1992. Public Space. New York: Cambridge University Press.
 - Gehl, Jan, Birgitte svarre. 2013. How to study public life. Washington, DC: Island Press.
 - kaplan, Rachel, Stephen Kaplan. 1989. The Experience of Nature: A psychological perspective. London: Cambridge university press.
 - Lang, Jan. 1994. Urban design: The American Experience. New York: Van Nostrand Reinhold.
 - Marcus, barnes, and marni cooper. 1999. Healinggarden: therapeutic benefits and Design recommendation. New York: John Wiley and Sons Ltd.
 - Avila, Montero, and Ine sMonical. 2001. Factorthat influence the social life and vitality of public open spaces in Maracaibo. Venezuelatd. Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University.
 - Whyte, William. 2001. The social life of small urban spaces. Conservation Foundation.
 - <http://wikipediya.org/wiki/trangulation#refrences> (accessed 12/4/2015)
 - <http://omurpaygah.ichto.ir> (accessed 2/4/2015)
 - www.pps.org (accessed 20/2/2015)

Increasing Presence in Public Open Spaces (Comparative Study of San Marco Square, Venice and Naghsh-e-Jahan Square, Isfahan)

Parisa Rezaee^{*.1}, Reihaneh Al-Sadat Sajad²

Abstract

Public spaces are usually social-cultural places, where collective activities take place. These place Facilitate interaction which promote public perception and conciseness and Therefore culture of society creating good urban squares, where people can participate in public events like festivals, is forgotten nowadays. urban squares allows citizens to come together, and enjoy the experience of being with others. This communication and its following perception, create a collective perception. The aim of this study is to recognize criteria and factors influencing public spaces and formation of communal spaces. The method of this research is descriptive- analytic method to collect view of rhetoricians about the quality of public space, and to elicit criteria and actors affecting the formation of a vibrant collective spaces specially urban squares. Finally the classified theories, has been studied it two historic urban squares, San Marquee piazza. Venice and naghsh-E- Jahan in Isfahan, using ibrary resources, and field study (content analysis and questionnaire) The result of documented studies led to factors for public spaces, physical quality social life and general needs, that each has elements which has effective in vitality and social life of these mentioned squares. Results indicate that the physical quality plays a greater role in attracting people to these squares. the general needs has been satisfied in them and this leads to formation of social life. So that made both squares vibrant urban spaces over the years.

Keywords: *public spaces, collective spaces, collective spaces, urban squares, San Marquo piazza, Naghsh-E- Jahan*

1- M.A student of Architecture, Daneshpajooan Higher Education Institute
2- Ph.D, Conservation of historie building and sites, Art university of Isfahan
*Corresponding Author: *Parisa.rezaei7648@gmail.com*